यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ
नाशिक-४२२ २२२

सहयोग व विशेष उपक्रम केंद्र

मधुमक्षिकापालन कौशल्य प्रमाणपत्र शिक्षणक्रम (C149)

Certificate Programme in Beekeeping

शिक्षणक्रम माहितीपुस्तिका

शैक्षणिक वर्ष: 2021-2022

अनुक्रमणिका

१. केंद्राचा परिचय ३

२. शिक्षणक्रमाविषयी..... ४

२.१ शिक्षणक्रमाची गरज
२.२ शिक्षणक्रमाची उद्दिष्टे
२.३ शिक्षणक्रमाची संरचना
२.४ अध्ययन पद्धती
२.५ कालावधी
२.६ माध्यम
२.७ श्रेयांक

३. मधुमक्षिकापालन कौशल्य प्रमाणपत्र शिक्षणक्रम (C149) ६

३.१ अभ्यासक्रम
३.२ प्रवेश पात्रता
३.३ शिक्षणक्रम शुल्क
३.४ पुनर्नोंदणी
३.५. मूल्यमापन प्रक्रिया

४. नोंदणी प्रक्रिया ९

५. संपर्कसत्र आराखडा १०

६. अभ्यासकेंद्रे १3

७. विभागीय केंद्रे १८

८. विशेष सूचना/संपर्कासाठी १९

विद्यापीठाचा परिचय

यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठाची स्थापना शासनाच्या २० व्या कलमान्वे १ जुलै १९८९ साली करण्यात आली.

सामान्य माणसापर्यंत उच्च, तंत्र आणि व्यवसायिक शिक्षण पोहचविणे. त्यासाठी दूरशिक्षण आणि अत्याधुनिक संज्ञापन तंत्रज्ञानाचा वापर करून नवनवीन उपक्रमांद्वारे जास्तीत जास्त लोकांना शिक्षणाच्या मुख्य प्रवाहात आणणे व विद्यापीठला लोक विद्यापीठाचा दर्जा प्राप्त करून देणे असा आहे. विद्यापीठाचे ब्रीदवाक्य 'ज्ञानगंगा घरोघरी' आहे.

यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठाचे कार्यक्षेत्र संपूर्ण महाराष्ट्र राज्य असून या विद्यापीठाची ८ विभागीय केंद्रे अमरावती, औरंगाबाद, मुंबई, नागपूर, नाशिक, पुणे, कोल्हापूर आणि नांदेड या ठिकाणी कार्यरत आहे. या विद्यापीठाची २००० पेक्षा जास्त अभ्यासकेंद्र असून दरवर्षी साधारणपणे ६.५० लाख विद्यार्थी मुक्त विद्यापीठाचा फायदा घेत आहे. विद्यापीठ शेतकरी, सेनादल, पोलीस, बंदिवान, घर कामगार, दिव्यांग, सफाई कामगार, औद्योगिक कामगार, सुरक्षा रक्षकांसाठी विशेष उपक्रम राबवीत आहे.

यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठाचा जगातील मेगा युनिवर्सच्या यादीत समावेश असून या विद्यापीठाला असोशिएशन ऑफ कॉमनवेल्थ युनिवर्सिटी या संस्थेकडून सन २०१९ मध्ये 'क्वॉलिटी ऑफ लाईफ' हे प्रतिष्ठेचे पारितोषिक प्राप्त झाले आहे. तसेच २००२ मध्ये 'ॲवार्ड ऑफ एक्सलन्स डिस्टन्स लर्निंग एक्सपिरिअन्स' हे पारितोषिक कॉमनवेल्थ ऑफ लर्निंग कॅनडा या संस्थेतर्फे देण्यात आलेला आहे.

१. केंद्राचा परिचय

सहयोग व विशेष उपक्रम केंद्र

सहयोग व विशेष उपक्रम केंद्राची स्थापना व्यवस्थापन मंडळाच्या ठरावानुसार डिसेंबर २०१० मध्ये करण्यात आली. शिक्षणापासून वंचित विशेष लक्ष्यगटांसाठी सामान्य, तांत्रिक, व्यावसायिक आणि रोजगार भिमुख शिक्षणक्रम उपलब्ध करून देणे, तसेच विशेष लक्ष्यगटांकडे आत्मसात असलेली कौशल्ये तपासून प्रमाणित करणे. या उद्देशाने सहयोग व विशेष उपक्रम केंद्राची स्थापना करण्यात आली.

सहयोग व विशेष उपक्रम केंद्राने सुरक्षा रक्षक कौशल्य प्रमाणपत्र शिक्षणक्रम (C132), ग्रामरोजगार सेवक कौशल्य प्रमाणपत्र शिक्षणक्रम (C133), सुरक्षा अधिकारी प्रगत प्रमाणपत्र शिक्षणक्रम (C134), केंद्रीय लोकसेवा आयोग व राज्यसेवा पूर्वतयारी अभ्यासक्रम (C146), शेतकरी उत्पादक कंपनी व्यवस्थापन प्रमाणपत्र शिक्षणक्रम (C148), मधुमक्षिकापालन कौशल्य प्रमाणपत्र शिक्षणक्रम (C149), महिला सक्षमीकरण व विकास प्रमाणपत्र शिक्षणक्रम (C162), GST Online प्रमाणपत्र शिक्षणक्रम (C164), पालीभाषा साहित्य व व्याकरण प्रमाणपत्र शिक्षणक्रम (C165) असे व्यवसाय व रोजगारभिमुख शिक्षणक्रम विकसित केलेले आहे.

२. शिक्षणक्रमाविषयी

या अभ्यासक्रमाच्या माध्यमातून सर्वसाधारण शेतकरी, आदिवासी ग्रामीण युवक, युवती, महिला व बेरोजगारांना मधुमक्षिकापालन विषयाची सविस्तर शास्त्रीय माहिती मिळेल. कृषी व वन क्षेत्रात कार्यरत असणारा अधिकारी वर्ग, कौशल्य कामगार व शेतकरी यांना मधुमक्षिकापालनाची संकल्पना, कार्यप्रणाली व सेवा सुविधा, आर्थिक व्यवस्थापन, समस्या व उपाय योजना याबद्दल माहिती प्राप्त होईल. त्याशिवाय कृषी उत्पादकता वाढविण्यासाठी मधमाश्यांचे महत्त्व यासंबंधी विशेष माहिती मिळेल. हा शिक्षणक्रम पूर्ण केल्यानंतर स्वयंरोजगारातून आर्थिक विकास साध्य करून घेता येतो त्यासंबंधी माहिती मिळेल.

२.१ शिक्षणक्रमाची गरज:

- आर्थिक व्यवस्थेतून मोठ्या प्रमाणात फायदा होण्यासाठी शेतकऱ्यांच्या एकत्रीकरणाची गरज आहे. पिकांच्या परपरागीकरणासाठी मधुमक्षिकापालनाची गरज व त्यातून पीक उत्पादनात वाढ ही संकल्पना रुजवता येईल. त्यामुळे मधुमक्षिकापालन कौशल्य प्रमाणपत्र अभ्यासक्रमाचा उपयोग शेतकरी वर्गास तसेच तरुण पिढीस होणार आहे.
- मधुमक्षिकापालन हा शेतीपूरक व्यवसाय आहे व कृषी विकासात पाळीव मधमाश्यांची कशी गरज आहे हा संदेश पोहचविता येईल.
- शेतकऱ्याने आपल्या शेतात मधुमक्षिकापालन करून जास्तीत जास्त पीक उत्पन्न मिळवता येते व मधही प्राप्त करून घेता येते. हे मधुमक्षिकापालन कौशल्य प्रमाणपत्र अभ्यासक्रमाच्या माध्यमातून ज्ञान प्राप्त करून घेता येईल.
- या शिक्षणक्रमाच्या माध्यमातून राज्यातील सर्व शेतकऱ्यांना मधुमक्षिकापालनाचे कौशल्य प्राप्त करून घेता येईल. अधिकाधिक शेतकऱ्यांनी हा शिक्षणक्रम पूर्ण केल्यास त्यांच्या उत्पन्नात निश्चितच वाढ होण्यास मदत होईल व कृषी मालाची प्रतवारी त्यांना चांगली प्राप्त होईल .
- बेरोजगार व भूमिहीन आदिवासी बांधवानी मधुमक्षिकापालन कौशल्य प्रमाणपत्र अभ्यासक्रम पूर्ण केल्यानंतर मध उद्योगातून आर्थिक प्राप्ती करू शकतील.

२.२. शिक्षणक्रमाची सर्वसाधारण उद्दिष्टे:

- नवीन पिढीला मधुमक्षिकापालनाचे महत्त्व समजावून देण्यासाठी या शिक्षणक्रमाचा उपयोग होईल.
- पर्यावरणाचा समतोल राखण्यासाठी मधुमक्षिकापालन कौशल्य प्रमाणपत्र या शिक्षणक्रमाची मदत होईल.
- पीक उत्पादनात मधुमक्षिकापालन हा घटक समाविष्ट करून घेतल्यास कृषी उत्पादकतेत वाढ हे उद्दिष्ट साध्य करणे शक्य होणार आहे व पुढील हरितक्रांतीचे स्वप्न साकारता येईल.
- मधुमक्षिकापालनाचे कौशल्य प्राप्त करून मध उद्योगातून मधुक्रांतीचे स्वप्नही साकारता येईल.
- मधुमक्षिकापालन व्यवसाय पर्यावरणस्नेही असल्यामुळे पर्यावरण विकासाबरोबर आर्थिक विकासही घडवून आणता येईल.

२.३. शिक्षणक्रमाची संरचना:

मधुमक्षिकापालन कौशल्य प्रमाणपत्र शिक्षणक्रमातील अभ्यासक्रमाची मांडणी पुढीलप्रमाणे करण्यात आली आहे.

मधुमक्षिकापालन कौशल्य प्रमाणपत्र शिक्षणक्रम - C149

सांकेतांक	अभ्यासक्रम	श्रेयांक
GEN171	मधुमक्षिकापालन कौशल्य प्रमाणपत्र अभ्यासक्रम – पाठ्यपुस्तिका	६
GEN172	मधुमक्षिकापालन कौशल्य प्रमाणपत्र अभ्यासक्रम – कार्यपुस्तिका	२

२.४. अध्ययनपद्धती:

ज्या विद्यार्थ्यांना दररोज महाविद्यालयात जाऊन शिक्षण घेता येत नाही तसेच अध्ययन करण्यासाठी पूर्ण वेळ देता येत नाही, अशा विद्यार्थ्यांसाठी मुक्त विद्यापीठाने स्वतंत्रपणे अध्ययन पद्धती विकसित केली आहे. त्यात पुढील घटकांचा समावेश आहे.

१. स्वयं-अध्ययनाधिष्ठित इ. पुस्तके
२. तज्ज्ञ प्राध्यापकांचे संपर्कसत्रात मार्गदर्शन
३. अध्ययन कालांतर्गत मूल्यमापनाची सोय
४. आवश्यक तेथे प्रात्यक्षिकांची संधी
५. आभासी वर्गाची (Virtual Class Room) वेब रेडिओ यशवाणी उपलब्धता
६. दृकश्राव्य केंद्र

या अध्ययन पद्धतीत विद्यार्थ्यांना केवळ अभ्यासक्रमाचा तपशील न देता, त्यावरील अध्ययन पुस्तकांचा संच E-Book स्वरुपात देण्यात येतो. प्रवेश शुल्कातच ही अध्ययन पुस्तके देण्यात येतात व ती विद्यार्थ्याला स्वतःकडे कायम ठेवता येतात. ही स्वयं-अध्ययन E-Book पुस्तके अन्य पाठ्यपुस्तकांपेक्षा निराळ्या पद्धतीने लिहिलेली असतात. ह्या पाठ्यपुस्तकात एका वाचनात समजावून घेता येईल, अशा प्रकारे विषयांची छोट्या छोट्या घटकांत विभागणी केलेली असते. उदा., उदाहरणे, आलेख, चित्रे, इत्यांदीच्या सहाय्याने विषयांची मांडणी सुबोधपणे करण्यात येते. ह्या पुस्तकांची छपाई विद्यार्थ्याचे अध्ययन सुलभपणे व्हावे या दृष्टीने करण्यात आलेली असते. जर त्याला काही प्रश्न सोडविता आले नाही, तर त्याने पुन्हा तो भाग पुन्हा वाचून उत्तरे मिळवावयाची असतात. एवढे करूनही काही प्रश्नांची उत्तरे मिळू शकले नाहीत, तर ते प्रश्न नोंदवून ठेवावेत व अभ्यासकेंद्रावरील संपर्कसत्रात मार्गदर्शक प्राध्यापकांशी (समंत्रक-Counsellor) चर्चा करून त्याची उत्तरे मिळविता येतात. विद्यार्थ्याला आपल्या सोयीच्या ठिकाणचे अभ्यासकेंद्र निवडता येते. या अभ्यासकेंद्रावर प्रत्येक अभ्यासक्रमासाठी सामान्यत: सुट्टीच्या दिवशी वा कार्यालयीन वेळेनंतर संपर्कसत्रे घेण्यात येतात त्या-त्या विषयातील तज्ज्ञ मार्गदर्शक ह्या संपर्कसत्रात विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन करतात. मात्र हे मार्गदर्शन केवळ व्याख्यानांच्या स्वरूपाचे असत नाही. मार्गदर्शकाकडून विद्यार्थ्यांच्या प्रश्नांची/शंकांची उत्तरे मिळविणे, कठीण विषयावर चर्चा-परिसंवाद घडवून आणणे, अंतर्गत मुल्यमापनाच्या माध्यमातून आपल्या प्रगतीविषयी विद्यार्थ्याला माहिती घेता येते. म्हणून संपर्कसत्रांना विद्यार्थ्यांनी उपस्थित राहावे.

विद्यार्थ्याने वरील सर्व अध्ययन सुविधांचा जास्तीत जास्त उपयोग करून घेऊन स्वत: ची अभ्यास पद्धती तयार करावी. आपल्याला मिळणारा वेळ लक्षात घेऊन मिळणाऱ्या वेळेचा नियोजनपूर्वक उपयोग करावा. केवळ पाठांतराद्वारे केलेला अभ्यास हा खरा अभ्यास नसून विषयांचे सुस्पष्ट आकलन होणे व त्याचा योग्य ठिकाणी उपयोग करता येणे हे चांगल्या अभ्यास पद्धतीचे मर्म आहे. त्यामुळे प्रात्यक्षिके व सराव यांवर भर देऊन विद्यार्थ्याने अभ्यास करावा अशी अपेक्षा आहे. अभ्यासकेंद्रामध्ये कौशल्यावर आधारित असणाऱ्या प्रात्यक्षिकांचे आयोजन केले जाते.

२.५. कालावधी:

हा शिक्षणक्रम ६ महिने कालावधीचा आहे. परंतु जास्तीत जास्त २ वर्षात पूर्ण करता येईल. २ वर्षानंतर नोंदणी संपुष्टात येईल.

२.६. माध्यम:

सदर अभ्यासक्रम हा मराठी माध्यमामध्ये उपलब्ध राहील.

२.७. श्रेयांक:

सामान्यतः एका अभ्यासक्रमासाठी विद्यार्थ्याला ३० ते ३५ घड्याळी तासांचा वेळ लागतो. मुक्त शिक्षणपद्धतीत या अध्ययनतासांचे मापन 'श्रेयांका' च्या परिमाणात केले जाते. ३० ते ३५ अध्ययनतासांचा अभ्यास म्हणजे १ श्रेयांक. या अभ्यासात अध्ययन पुस्तकांचे वाचन, टिपणे काढणे, मनन-चिंतन करणे, प्रश्नोत्तरे लिहिणे, संपर्कसत्रातील मार्गदर्शन, इत्यादींचा समावेश आहे.

आठ श्रेयांकांचा म्हणजेच २०० ते २२५ अध्ययन तासांचा एक अभ्यासक्रम असतो. मधुमक्षिकापालन कौशल्य प्रमाणपत्र अभ्यासक्रमासाठी एकूण ८ श्रेयांकांचा अभ्यास पूर्ण करावा लागतो. ६ श्रेयांकाचा बौद्धिक व २ श्रेयांकाचा प्रात्यक्षिक पूर्ण करावा लागतो.

३. मधुमक्षिकापालन कौशल्य प्रमाणपत्र अभ्यासक्रम (C149)

३.१ अभ्यासक्रम:

पाठ्यपुस्तिका (GEN171)

घटक: १	मधमाश्यांच्या प्रमुख प्रजाती व जीवनपद्धती
घटक: २	मधुमक्षिकापालनासाठी लागणारे आवश्यक साहित्य व तांत्रिक माहिती
घटक: ३	फुलोरा स्रोत दर्शिकेच्या अभ्यासातून मध उद्योग विकास
घटक: ४	फुलातील मकरंदापासून मध निर्मिती व मधाचे प्रकार
घटक: ५	पर्यावरण साक्षरतेतून मधमाश्यांचे संवर्धन व संगोपन
घटक: ६	भरघोस व दर्जेदार कृषी उत्पादनासाठी मधुमक्षिकापालन
घटक: ७	आग्या मधमाशी संवर्धनातून सदाहरित मधुक्रांती
घटक: ८	मधमाशी-वनस्पती सहजीवनातून मध उद्योग विकास
घटक: ९	मधमाश्यांचे रोग, शत्रू व त्यावरील उपाय
घटक: १०	देश-विदेशातील मधमाश्या पालन

प्रात्यक्षिक:१	मधमाश्यांच्या प्रमुख प्रजातींचा तुलनात्मक अभ्यास
प्रात्यक्षिक:२	कामकरी व नर मधमाशी यांची बाह्यरचना व त्यांच्या कार्याचा परिचय करून घेणे
प्रात्यक्षिक:३	मधमाशी जीवनक्रम अभ्यासणे
प्रात्यक्षिक:४	मधुमक्षिकापालनासाठी लागणाऱ्या साहित्याची ओळख व उपयुक्तता अभ्यासणे
प्रात्यक्षिक:५	मधमाश्यांच्या वसाहतींचे निरीक्षण करतांना घ्यावयाची दक्षता
प्रात्यक्षिक:६	मधुबनातील निरीक्षणांच्या नोंदी व त्यानुसार कार्यवाही
प्रात्यक्षिक:७	वसाहत विभाजनाचे तंत्र अभ्यासणे
प्रात्यक्षिक:८	मध उद्योग निर्मित उत्पादने प्राप्त करून घेण्याचे तंत्र
प्रात्यक्षिक:९	मधपेट्यांचे स्थलांतर करतांना घ्यावयाची काळजी
प्रात्यक्षिक:१०	पाळीव मधमाश्यांसाठी पूरक आहाराचे महत्त्व
प्रात्यक्षिक:११	पीक परागीकरणासाठी मधपेट्या स्थापीत केल्यानंतर येणाऱ्या अडचणी व त्यावरील उपाय

३.२ प्रवेश पात्रता:

- १० वी उत्तीर्ण/अनुत्तीर्ण किंवा मुक्त विद्यापीठाची पूर्व परीक्षा उत्तीर्ण
- वयाची १८ वर्षे पूर्ण

३.३ शिक्षणक्रम शुल्क:

विद्यापीठ शुल्क (ऑनलाईन)	:	रु.९००/-
अभ्यासकेंद्र शुल्क (अभ्यासकेंद्रावर भरावे)	:	रु. ६००/-
एकूण शिक्षणक्रम शुल्क	:	**रु. १५००/-**

मधुमक्षिकापालन कौशल्य प्रमाणपत्र शिक्षणक्रम (C149) शुल्क विवरण तक्ता :

अ. क्र.	शुल्काचे शीर्षक	शुल्क
(A)	**मुक्त विद्यापीठ हिस्सा**	**९००**
1	शिक्षणक्रम नोंदणी शुल्क	१००
2	शैक्षणिक शुल्क	४००
3	परीक्षा/ मूल्यमापन व प्रमाणपत्र	३००
4	केंद्र विकसन व परिरक्षण	१००
(B)	**अभ्यासकेंद्राचा हिस्सा**	**६००**
1	अभ्यासकेंद्र प्रमुख	१००
2	संयोजक	१००
3	मार्गदर्शक प्राध्यापक	२५०
4	सहाय्यक	७५
5	शिपाई	५०
6	अभ्यासकेंद्रासाठी जागा वर्ग खोल्या, संगणक, इंटरनेट, किरकोळ खरेदी, स्टडी सेंटर, किरकोळ खर्च, आदर, आतिथ्य	२५
	एकूण शुल्क रु.	**१५००**

३.४ पुननोंदणी:

३.४.१ मधुमक्षिकापालन कौशल्य प्रमाणपत्र शिक्षणक्रम ६ महिने कालावधीचा आहे. परंतु सदर शिक्षणक्रम जास्तीत जास्त २ वर्षात पूर्ण करता येईल.

३.४.२ प्रक्रिया :

- नोंदणीची मुदत संपल्यानंतर विद्यापीठ शुल्क भरून परत नोंदणी करता येईल.
- पुननोंदणी फी ९००/- रु. प्रत्येक बौद्धिक आणि प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रमासाठी शुल्क रु. १५०/- एवढ्या रक्कमेचे चलन बँकेत भरावे.

३.५ मूल्यमापन प्रक्रिया:

संकेतांक	शिक्षणक्रम	श्रेयांक	परीक्षा	किमान	कमाल	बौद्धिक/ प्रात्यक्षिक	किमान	कमाल
GEN171	मधुमक्षिकापालन कौशल्य प्रमाणपत्र शिक्षणक्रम	२	अंतिम परीक्षा	४०	१००	अंतिम परीक्षा	३२	८०
						अंतर्गत चाचणी परीक्षा	८	२०
GEN172		६	प्रात्यक्षिक	-	-	बहिस्थ	१७	५०

शिक्षणक्रम उत्तीर्ण होण्यासाठी बौद्धिक परीक्षेमध्ये १०० पैकी ४० गुण आणि प्रात्यक्षिक परीक्षेमध्ये ५० पैकी १७ गुण स्वतंत्रपणे मिळवणे आवश्यक आहे. अंतिम परीक्षेच्या निकालासाठी अंतर्गत आणि बहिस्थ दोन्ही परीक्षांचे एकत्रित गुण धरले जातील.

४. नोंदणी प्रक्रिया

१) विद्यार्थ्यांनी विद्यापीठाने निर्धारित केलेल्या ऑनलाईन प्रवेश प्रक्रियेप्रमाणे नोंदणी प्रक्रिया पूर्ण करावी.

२) ऑनलाईन नोंदणी प्रक्रिया पूर्ण झाल्यानंतर मिळालेली पावती अभ्यासकेंद्रावर दाखवून आपला प्रवेश निश्चित करावा.

३) nondani@ycmou.digitaluniversity.ac

४) प्रवेशासाठी प्रथम येणाऱ्या विद्यार्थ्यास प्रथम प्राधान्य देण्यात येईल.

५) विद्यार्थ्यांसाठी ऑनलाईन प्रवेश प्रक्रिया 7 **जानेवारी** 2022 पासून सुरु होईल.

५. संपर्कसत्र आराखडा

मधुमक्षिकापालन कौशल्य प्रमाणपत्र शिक्षणक्रम (C-149)

संपर्कसत्र क्र.	दिनांक	वार	वेळ	संपर्कसत्र
1	13/02/2022	रविवार	11.00 ते 2.00	प्रथम संपर्कसत्राचे उद्घाटन आपल्या परिसरातील मान्यवरांच्या हस्ते, अभ्यासकेंद्र फलकाचे उद्घाटन. मुक्त विद्यापीठ म्हणजे काय? याविषयी माहिती देणे. मुक्त शिक्षणपद्धत, पारंपारिक आणि मुक्त शिक्षणपद्धतीतील फरक, परीक्षा पद्धत, संपर्कसत्र म्हणजे काय? याविषयी महिती देणे. आयोजक आणि विद्यार्थ्यांना संपर्कसत्र आराखड्याचे वितरण, ई-बुक डाउनलोड करण्याबाबत मार्गदर्शन (एकापेक्षा अधिक शिक्षणक्रम असल्यास प्रथम संपर्कसत्र सगळ्यांसाठी समान असेल)
2	20/02/2022	रविवार	11.00 ते 12.30 (बौध्दिक)	**घटक १: मधमाश्यांच्या प्रमुख प्रजाती व जीवनपद्धती :-** मधमाश्यांच्या प्रमुख प्रजाती त्यांची जैविक वैशिष्ट्ये व उपयुक्तता, सातेरी जातीच्या वसाहतीतील विविध घटकांची माहिती, कामानुसार कामकरी मधमाश्यांचे वर्गीकरण अभ्यासणे.
			12.30 ते 2.00 (प्रात्यक्षिक)	**प्रात्यक्षिक १:** मधमाश्यांच्या प्रमुख प्रजातींचा तुलनात्मक अभ्यास
3	27/02/2022	रविवार	11.00 ते 12.30 (बौध्दिक)	**घटक २: मधुमक्षिकापालनासाठी लागणारे आवश्यक साहित्य व तांत्रिक माहिती :-** मधमाशीपालनसाठी लागणाऱ्या साहित्यांचा अभ्यास, निसर्गातील सातेरी मधमाश्यांच्या वसाहती पकडण्याचे कौशल्यांचा अभ्यास, वसाहतींची तपासणी आणि निगा कशी ठेवावी याविषयी अभ्यास, वसाहतींचे विभाजन पध्दतीचा अभ्यास, तातडीची व कृत्रिम राणी मधमाशीच्या पैदाशीचा अभ्यास.
			12.30 ते 2.00 (प्रात्यक्षिक)	**प्रात्यक्षिक २:** कामकरी व नर मधमाशी यांची बाह्यरचना व त्यांच्या कार्याचा परिचय करून घेणे
4	06/03/2022	रविवार	11.00 ते 12.30(बौध्दिक)	**घटक ३: फुलोरा स्त्रोत दर्शिकेच्या अभ्यासातून मध उद्योग विकास :-** फुलोऱ्याचा अभ्यास हा मध उद्योग विकासासाठी कसा आवश्यक आहे याचा अभ्यास, पाळीव मधमाश्यांपासून आर्थिक लाभ कसा होतो याविषयी माहितीचा अभ्यास करणे.
			12.30 ते 2.00 (प्रात्यक्षिक)	**प्रात्यक्षिक ३:** मधमाशी जीवनक्रम अभ्यासणे
5	13/03/2022	रविवार	11.00 ते 12.30 (बौध्दिक)	**घटक ४. फुलातील मकरंदापासून मध निर्मिती व मधाचे प्रकार:** फुलांतील मकरंदापासून शुद्ध मध निर्मितीचा अभ्यास, पाळीव मधमाश्यांपासून मध काढण्याच्या पद्धतीचा अभ्यास, मधाचे प्रकार व मधाचे प्रमुख स्त्रोताचा अभ्यास, सदाहरित मधुक्रांती आणि त्यासाठी मधमाश्यांचे महत्त्व व जंगली मधमाश्यांच्या संवर्धनासाठी मधुसाक्षरतेची गरज याविषयीचा अभ्यास.
			12.30 ते 2.00 (प्रात्यक्षिक)	**प्रात्यक्षिक ४:** मधुमक्षिकापालनासाठी लागणाऱ्या साहित्याची ओळख व उपयुक्तता अभ्यासणे
6	20/03/2022	रविवार	11.00 ते 12.30	**घटक ५. पर्यावरण साक्षरतेतून मधमाश्यांचे संवर्धन व**

			(बौध्दिक)	**संगोपन:** परागीकरण पिकांची गरज याचा शास्त्रीय अभ्यास, मधमाश्यापालनातून भरघोस पीक उत्पादन, मधमाश्यांचे अस्तित्व धोक्यात कसे? हा अभ्यास, पाळीव मधमाश्यांशिवाय शेती व्यवसाय तोट्याचा व मधमाशी विकास कार्यक्रम यांचा अभ्यास.
			12.30 ते 2.00 (प्रात्यक्षिक)	मधमाश्यांच्या वसाहर्तीचे निरीक्षण करतांना घ्यावयाची दक्षता अभ्यासणे.
7	27/03/2022	रविवार	11.00 ते 12.30 (बौध्दिक)	**घटक ६. भरघोस व दर्जेदार कृषी उत्पादनासाठी मधुमक्षिकापालन:** परागीकरण पीक संजीवक-कसे? शास्त्रीय माहिती घेणे, मधमाश्यापालन व्यवसायाला पूरक परिस्थितीचा अभ्यास, पाळीव मधमाश्या व पीक उत्पादनातील वाढीचा अभ्यास, व्यावसायिक पिकांत मधमाश्यांचे महत्त्व समजावून घेणे व मधुवनस्पतींच्या फुलोऱ्याचा काळ समजावून घेणे याविषयीचा अभ्यास.
			12.30 ते 2.00 (प्रात्यक्षिक)	मधुबनातील निरीक्षणांच्या नोंदी व त्यानुसार कार्यवाही समजावून घेणे.
8	03/04/2022	रविवार	11.00 ते 12.30 (बौध्दिक)	**घटक ७. आग्या मधमाशी संवर्धनातून सदाहरित मधुक्रांती:** पर्यावरणस्नेही मधमाशी शास्त्रीय माहिती, अमृततुल्य मधाचा लाभ, मधमाशी शत्रू नसून मित्र-उदाहरणासहित समजावून सांगणे, कृषी संजीवक मधमाशी, मधमाशीच्या डंखापासून बचाव व मध काढण्याची शास्त्रीय पद्धतीचा अभ्यास.
			12.30 ते 2.00 (प्रात्यक्षिक)	वसाहत विभाजनाचे तंत्र अभ्यासणे.
9	10/04/2022	रविवार	11.00 ते 12.30 (बौध्दिक)	**घटक ८. मधमाशी-वनस्पती सहजीवनातून मध उद्योग विकास:** उपासमार टाळण्यासाठी निसर्गाचा आदर, मधुवनस्पती व पिकांचे महत्त्व, मोहोळांचे संवर्धन व संगोपन, वृक्षलागवड सुखी जीवनाची गुरुकिल्ली, जैवविविधतेतून शाश्वत पर्यावरण विकास, आधुनिकीकरणामुळे मधमाश्यांच्या अस्तित्वाला धोका व वृक्ष लागवडीतून मधमाश्यापालन व्यवसायाचा विकास अभ्यासणे.
			12.30 ते 2.00 (प्रात्यक्षिक)	मध उद्योग निर्मित उत्पादने प्राप्त करून घेण्याचे तंत्र अभ्यासणे.
10	17/04/2022	रविवार	11.00 ते 12.30 (बौध्दिक)	**घटक ९. मधमाश्यांचे रोग, शत्रू व त्यावरील उपाय:** जिवाणूमुळे पिलावळीला होणारे रोग व मानवाच्या हिंसक कृतींचा अभ्यास.
			12.30 ते 2.00 (प्रात्यक्षिक)	मधपेट्यांचे स्थलांतर करतांना घ्यावयाची काळजी अभ्यासणे.
11	24/04/2022	रविवार	11.00 ते 12.30 (बौध्दिक)	**घटक १०. देश-विदेशातील मधमाश्या पालन:** भारतातील मधमाश्यापालन व्यवसाय अभ्यास, मध उत्पादनाचे प्रमुख स्रोत अभ्यासणे, मधमाशीपालन व्यवसाय विकास मार्गदर्शन व विदेशातील मधमाश्यापालन व्यवसायाचा अभ्यास.
			12.30 ते 2.00 (प्रात्यक्षिक)	पाळीव मधमाश्यांसाठी पूरक आहाराचे महत्त्व अभ्यासणे.
12	08/05/2022	रविवार	11.00 ते 12.30 (प्रात्यक्षिक)	मधुमक्षिकापालन उपक्रमास भेट, पीक परागीकरणासाठी मधपेट्या स्थापित केल्यानंतर येणाऱ्या अडचणी व त्यावरील उपाय अभ्यासणे.

13	15/05/2022	रविवार	11.00 ते 12.30 (बौध्दिक)	अंतर्गत चाचणी परीक्षा बौद्धिक २० गुण.

आयोजित संपर्कसत्राच्या दिवशी शासकीय सुट्टी किवा सन आल्यास तो अभ्यासक्रम पुढील संपर्कसत्राच्या दिवशी पूर्ण करून घेणे.

६. अभ्यासकेंद्रे

Certificate Programme in Beekeeping (C149)				
Regional Centre Name	**Sr. No.**	**Study Centre Code**	**Study Centre Name**	**Study Centre Head/Coordinator Contact Details**
Amravati	1.	11134	**Sau Vasudhatai Deshmukh Krushi Tantra Vidyalaya** (A/P- Mundgaon, Tal- Akot, Dist- Akola, Mainroad, 444117) **Tal-Akot, Dist-Akola**	Mr. S. C. Thakur (Head) 9850371891 vdkvmundgaon2000@gmail.com
	2.	1359A	**Vivekanand College Of Agriculture** (Vivekanand Nagar Hiwara Ashram, Tal- Mehkar, Dist- Buldana, 443301) **Tal- Mehekar, Dist-Buldhana**	Dr. S. P. Kalave (Head) 9767897310 vachiwara@gmail.com Mr. M. M. Jakate (Coordinator) 9421821798 mageshjakate@gmail.com
	3.	1392A	**College Of Management, Khamgaon** (Behind St. Anns School, Shegaon (U), Shegaon Road, Khamgaon- 444303) **Tal- Khamgaon, Dist-Buldhana**	Mrs. R. T. Chavan (Head) 9423445566 uddan1122@gmail.com Mr. S. P. Jadhav (Coordinator) 9960965566 ycmousc1392a@gmail.com
	4.	1578A	**College Of Agriculture, Amkheda** (A/P- Amkheda Tal- Malegaon Dist- Washim, 444503) **Tal- Malegaon, Dist- Washim**	Mr. Pradip Tanaji Nichal 8805488695 pradipnichal481@gmail.com collegeofagriamkheda@gmail.com Mr. Sagar Bhagat (Coordinator) 8669868298 8605099707 sagarbhagat473@gmail.com
Aurangabad	5.	21255	**Dr. Gangadharrao Pathrikar College Of Agriculture, Pathri** (A/P- Pathri, Tal- Phulambri, Dist- Aurangabad, 431111) **Tal- Aurangabad, Dist- Aurangabad**	Dr. S. R. Nagargoje (Head) 9422961470 gpbscagri2015@gmail.com Dr. V. P. Wavdhane (Coordinator) 8806155465 vp.wavdhane92@gmail.com
	6.	21258	**Dadasaheb Patil College Of Agriculture, Dahegaon** (A/P- Dahegaon, Tal- Vaijapur, Dist- Aurangabad, 423703) **Tal- Vaijapur, Dist- Aurangabad**	Dr. S. S. Bainade (Head) 7038394305 9765542299 dpcagri99@gmail.com Prof. P. R. Shelar (Coordinator) 9604536396 parasram2shelar@gmail.com

	7.	21256	**Maulana Azad College Of Arts, Science & Commerce** (Post Box No. 27, Dr. Rafiq Zakaria Campus, Dr. Rafiq Zakaria Marg, Rauza Bagh, Aurangabad, 431001) **Tal- Aurangabad, Dist- Aurangabad**	Dr. M. A. Farooqui (Head) 9422214785 macprincipal@gmail.com Dr. Aparna Saraf (Coordinator) 9881065460 aparnasaraf@maca.ac.in
	8.	21257	**Dr. Rafiq Zakaria College For Women** (Jubliee Park, Navkhanda, Aurangabad, Maharashtra 431001) **Tal- Aurangabad, Dist- Aurangabad**	Prof. Vidya Pradhan (Head) 9422711162 drvidya.pradhan@gmai.com Dr. Bushra (Coordinator) 9561633144 collegekalwan@gmail.com
Nashik	9.	51214	**Adv. M. N. Deshmukh Arts, Science And Commerce College** (Rajur, Tal- Akole, Dist- Ahmednagar, 422604) **Tal- Akole, Dist- Ahmednagar**	Dr. B. Y. Deshmukh (Head) 8766573007 dr.bydeshmukh@gmail.com Prof. N. R. Lahamge (Coordinator) 9325747700 lahamgenr@gmail.com Prof. S. S. Parate (Technical Assistant) 9762903465
	10.	51147	**Sadguru College Of Agriculture, Mirajgaon, Ahmednagar** (Nagar Solapur Road (Near Toll Plaza) Mirajgaon, Tal- Karjat, Dist- Ahmednagar, 414401) **Tal- Karjat, Dist- Ahmednagar**	Dr. R. K. Bite (Head) 7722053503 9423830088 sadguruagri@rediffmail.com Mr. M. M. Kutawal (Coordinator) 7722053508 8605158572 nashikrc51147@gmail.com
	11.	51213	**Dr. Vitthalrao Vikhe Patil Foundation`S College Of Agriculture** (Wadgaon Gupta (Vilad Ghat, P.O.MIDC Ahmednagar, 414111) **Tal- Ahmednagar, Dist- Ahmednagar**	Dr. M. B. Dhonde (Head) 8554990246 vikheagri@gmail.com Dr. H. L. Shirsat (Coordinator) 8554990236 hlshirsat@gmail.com
	12.	54279	**Arts And Commerce College, Kalwan** (Arts, Commerce & Science College Kalwan (Manur), Tal-Kalwan, Dist- Nashik, 423501) **Tal- Kalvan, Dist- Nashik**	Dr. B. S. Pagar (Head) 9423927980 bhausahebpagar66@gmail.com Prof. Y. A. Gangurde (Coordinator) 8275021923 collegekalwan@gmail.com yogeshgangurde9579@gmail.com

	13.	5511A	**K. V. Patel College Of Agriculture, Shahada, Nandurbar** (Shahada, Dist- Nandurbar, Khetia Road, 425409) **Tal- Shahada, Dist- Nandurbar**	Dr. P. L. Patel (Head) 7588733233 princi_agri@rediffmail.com Dr. S. R. Chaudhari (Coordinator) 9767487304 drappasrc@gmail.com
	14.	5416A	**Krishi Vigyan Kendra, Ycmou, Nashik** (Yashwantrao Chavan Maharashtra Open Univesity, Near Gangapur Dam, Gowardhan Area, Nashik-422222) **Tal- Nashik, Dist- Nashik**	Prof. Rajaram Patil (Head) 9422283360 Mr. Hemraj Rajput (Coordinator) 9422773602 kvknashik@rediffmail.com
	15.	54302	**Karmayogi Dulaji Sitaram Patil Krushi Mahavidyalay** (Gangapur Rd, Udoji Maratha Boarding Campus, D. K. Nagar, Nashik, Maharashtra 422013) **Tal- Nashik, Dist- Nashik**	Dr. I. B. Chavan (Head) 8888893586 nashikrc54302@gmail.com Dr. R. D. Bedse (Coordinator) 9096342341 nashikrc54302@gmail.com
	16.	54392	**College Of Agriculture, Babhulgaon, Yeola, Nasik** (At- Babhulgaon, Post- Bhatgaon, Tal- Yeola, Dist- Nashik, Patoda Road, 423401) **Tal- Yeola, Dist- Nashik**	Dr. D. P. Kuldhar (Head) 8329567552 principal@abyeola.com Dr. S. D. Mhaske (Coordinator) 9823026809
	17.	51215	**Shri Dhokeshwar College, Takali Dhokeshwar** (Takali Dhokeshwar, Tal- Parner, Dist- Ahmednagar, 414304) **Tal- Parner, Dist- Ahmednagar**	Dr. L. S. Matkar (Head) 9011503334/937314763 drlaxmanmatkar@yahoo.com.in Dr. V. M. Gangotri (Coordinator) 9881409267 vagangotri2009@gmail.com
	18.	5325A	**Krishi Vigyan Kendra, Jalgaon** (A/P- Pal, Tal- Raver, Dist- Jalgaon, 425504) **Tal- Raver, Dist- Jalgaon**	Mr. M. V. Mahajan (Head) 9970667546 Maheshmahajan2014@gmail.com
	19.	54471	**Suprakruti Madhushala (Bee Organic Farm)** (Suprakruti Madhushala, Gat No. 72, Govardhan, Via Yashwantrao Chavan Maharashatra Mukt Vidhyapith, Nashik-422222) **Tal- Nashik, Dist- Nashik**	Dr. T. B. Nikam (Head) 9420226557 tbnikam@gmail.com
	20.	54477	**Department Of Zoology (KTHM College)** (K.R.T. Arts, B. H. Commerce And Science College Shivaji Nagar, Gangapur Road, 422002) **Tal- Nashik, Dist- Nashik**	Dr. V. B. Gaikwad (Head) drvbgaikwad@rediffmail.com Dr. V. R. Kakulte (Coordinator) 9588013209 kakultevr@gmail.com Dr. Ramnath Andhale (Technical Assistant) 7350643283

	21.	54478	**Madhusanchay Foundation** (103- Nips Skill Institute 1st Floor Shiv Plaza Apartment, Dindori Road, near Reliance Petrol Pump, Mhasrul, Nashik) **Tal- Nashik, Dist- Nashik**	Mr. D. R. Chaudhari (Head) 9637616372 nipsnasik@gmail.com Mr. Jagdish Joshi (Coordinator) 9513786002/7620635066 0252-2956002 joshi555@gmail.com
Pune	22.	6321A	**Manikchand Dhariwal Institute Of Management And Rural Technology** (Shirur (Ghodnadi), Tal- Shirur, Dist- Pune, 412210) **Tal- Shirur, Dist- Pune**	Prin. N. S. Nikam (Head) nsnikam03@gmail.com Mr. C. S. Dhapte (Coordinator) 9822749899 rcpycmou6321a@gmail.com csdhapte1@gmail.com
	23.	6222A	**College Of Agri-Business Management, Narayangaon, Pune** (A/p- Narayangaon, Tal - Junnar, Dist- Pune, Pune- Nashik Highway, Narayangaon, 410504) **Tal- Junnar, Dist- Pune**	Dr. M. B. Bhujbal (Head) maliprashikshan@rediffmail.com Mr. Sushil Bhujbal (Coordinator) 8855935100/9730804768
	24.	64119	**Phaltan Education Society`S College Of Agriculture** (Near, Shreemant Malojiraje Educational Campus, Jinti Naka, Phaltan, Maharashtra 415523) **Tal- Phaltan, Dist- Satara**	Dr. S. D. Nimbalkar (Head) 8423884887 sdnimbalkar1979@gmail.com Prof. A. D. Patil (Coordinator) 7588627323 patilak1976@gmail.com
Nanded	25.	85198	**Netaji Subhash Chandra Bose College Of Agriculture, Markhel** (A/P- Markhel, Nanded- Bidar Road, 431718) **Tal- Deglur, Dist- Nanded**	Dr. R. S. Mule (Head) 9323407933 drrajmule@gmail.com Prof. A. A. Waghmode (Coordinator) 9665116571 ajinath63@gmail.com
	26.	85222	**Mata Ratneshwari Sewabhawi Shikshan Sanstha, Zari Sanchalit Shri Guru Gonvindsinghji Mahavidyalala** (At- Zari, Post- Vishnupuri, 431606) **Tal- Loha, Dist- Nanded**	Dr. C. A. Balajirao (Head) mrssnanded@gmail.com Mr. Sachin Zari (Coordinator) 9923359777
	27.	8806A	**Krishi Vigyan Kendra, Tondapur** (Post- Waranga, Tal- Kalmnuri, Dist- Hingoli, 431701) **Tal- Kalamanuri, Dist- Hingoli**	Dr. P. P. Shelke (Head) 9765390976 kvkhingoli@gmail.com Mr. Anil Olambe (Coordinator) 7588153193 apolambe@gmail.com

	28.	87139	**Agriculture College, Selu** (Lokmangal Nagar, Raigad Corner, Parbhani Road, 431503) **Tal- Selu, Dist- Parbhani**	Prof. S. S. Raut (Head) 8668244765 krushimahavidyalayaselu@gmail.com Prof. V. T. Lipne (Coordinator) 8007697263 vlipne@gmail.com

७. विभागीय केंद्रे

१. अमरावती
यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठाचे
अमरावती विभागीय केंद्र
व्ही. एम. व्ही. रोड वलगाव,
अमरावती- 444 604
दूरध्वनी क्रमांक: 0721-2531444

२. औरंगाबाद
यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठाचे
औरंगाबाद विभागीय केंद्र
सर्व्हे क्र. 41, नंदनवन कॉलनी, छावणी,
औरंगाबाद- 431 002
दूरध्वनी क्रमांक: 0240-2335798/2356826

३. मुंबई
यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठाचे
मुंबई विभागीय केंद्र
जगनाथ शंकरशेठ नगरपालिका शाळा,
दुसरा मजला, फ्रेयर ब्रिज (दक्षिण), नाना चौक,
ग्रँट रोड (पश्चिम), मुंबई- 400 007
दूरध्वनी क्रमांक: 022-23874186/23813256

४. नागपूर
यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठाचे
नागपूर विभागीय केंद्र
सुभेदार हॉल, विद्यापीठ क्रीडाक्षेत्र, लॉ कॉलेज
कॅम्पस, अमरावती रोड, रविनगर चौक,
नागपूर- 440 001
दूरध्वनी क्रमांक: 0712-2553724/25

५. नाशिक
यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठाचे
नाशिक विभागीय केंद्र
जुनी निगम इमारत, दुसरा मजला, नवीन पंडित
कॉलनी,
शरणपुर रोड, नाशिक- 422 002
दूरध्वनी क्रमांक: 0253-2317063

६. पुणे
यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठाचे
पुणे विभागीय केंद्र
शाहीर अण्णाभाऊ साठे शाळागृह,
महानगरपालिका शाळा क्रमांक 5 (मुलांचे
वसतिगृह), 654, सदाशिव पेठ,
कुमठेकर मार्ग, पुणे- 411 030
दूरध्वनी क्रमांक: 020-24491107

७. कोल्हापूर
यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठाचे
कोल्हापूर विभागीय केंद्र
शिवाजी युनिव्हर्सिटी कॅम्पस, पोस्ट ऑफिस
जवळ, विद्यानगर, कोल्हापूर- 416 004
दूरध्वनी क्रमांक: 0231-2607022

८. नांदेड
यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठाचे
नांदेड विभागीय केंद्र
श्रीमती. इंदिरा गांधी प्राध्यापक महाविद्यालय,
लातूर फाटा, वासरणी रोड, नांदेड- 431 603
दूरध्वनी क्रमांक: 02462-259940/50

८. विशेष सूचना/संपर्कासाठी

सहयोग व विशेष उपक्रम केंद्र

यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ
ज्ञानगंगोत्री, गोवर्धन, गंगापूर धरणाजवळ,
नाशिक -४२२२२२, दूरध्वनी : (०२५३) २२३०३३५
ई-मेल - ccsi@ycmou.digitaluniversity.ac
Website - http://ycmou.digitaluniversity.ac

१) प्रा. प्रकाश अतकरे, प्रमुख, शैक्षणिक व्यवस्थापन
सहयोग व विशेष उपक्रम केंद्र (CCSI)
Mo. No: 9422247286
E-Mail: ccsi@ycmou.digitaluniversity.ac
२) श्री. कैलास मोरे, सहयोगी सल्लागार (CCSI)
ग्राम रोजगार सेवक प्रमाणपत्र शिक्षणक्रम (C133)
केंद्रीय लोकसेवा आयोग व राज्यसेवा पूर्वतयारी अभ्यासक्रम (C146)
Mo. No: 9021422479
E-Mail: ccsi@ycmou.digitaluniversity.ac
३) श्रीमती. माधुरी खर्जुल, शैक्षणिक संयोजक (CCSI)
सुरक्षा रक्षक प्रमाणपत्र शिक्षणक्रम (C132)
सुरक्षा अधिकारी प्रगत प्रमाणपत्र शिक्षणक्रम (C134)
Mo. No: 8668279088
E-Mail: ccsi@ycmou.digitaluniversity.ac
४) श्रीमती. निरुबेन पटेल, शैक्षणिक संयोजक (CCSI)
महिला सक्षमीकरण व विकास प्रमाणपत्र शिक्षणक्रम (C162)
Mo. No: 7798261002
E-Mail: ccsi@ycmou.digitaluniversity.ac
५) श्री. राहुल नवले, संयोजक, शैक्षणिक व अभ्यासकेंद्र व्यवस्थापन (CCSI)
मधुमक्षिकापालन कौशल्य प्रमाणपत्र शिक्षणक्रम (C149)
शेतकरी उत्पादक कंपनी व्यवस्थापन प्रमाणपत्र शिक्षणक्रम (C148)
Mo. No: 8999980785
E-Mail: ccsi@ycmou.digitaluniversity.ac

नोंदणी बाबत संपर्कासाठी
सहाय्यक कुलसचिव नोंदणी कक्ष
नोंदणी कक्ष य.च.म. मुक्त विद्यापीठ, नाशिक
Phone: (0253) 2230580
Email: nondani@ycmou.digitaluniversity.ac

परीक्षेबाबत संपर्कासाठी
सहाय्यक कुलसचिव परीक्षा कक्ष-२
परीक्षा विभाग य.च.म. मुक्त विद्यापीठ, नाशिक
Phone: (0253) 2230058, 9403774784
Email: patil_sm@ycmou.digitaluniversity.ac

परीक्षेसाठी अभ्यासकेंद्राची यादी विद्यापीठाच्या संकेतस्थळावर उपलब्ध करून देण्यात येईल.